

นิพนธ์ต้นฉบับ

Original article

แนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดนนทบุรี

ทรงพล ผดุงพัฒนากุล กศ.ด.* (วิทยาศาสตร์ศึกษา)

นภาพิณญ์ จันทขัฒมา ส.ด.** (การพยาบาลสาธารณสุข)

ดวงเดือน สุวรรณจินดา ป.ร.ด.* (วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการศึกษา)

* สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

** สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ติดต่อผู้เขียน: นภาพิณญ์ จันทขัฒมา Email: Napaphen.jan@stou.ac.th

วันรับ:	28 ก.ค. 2567
วันแก้ไข:	9 ธ.ค. 2568
วันตอบรับ:	22 ธ.ค. 2568

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษากระบวนการพัฒนาโปรแกรม 2 โปรแกรม ได้แก่ โปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรัง และโปรแกรมการสร้างเสริมความสามารถการคัดกรองและการสื่อสารทางสุขภาพของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และเสนอแนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังของ อสม. โดยศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่มด้วยคำถามที่โครงสร้างกับ อสม. สรุปผลการวิจัยด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการศึกษาได้แนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังของ อสม. เป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 แนวทางการส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังด้วย 7 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้เรื่อง (1) วิทยาศาสตร์คืออะไร (2) กายวิภาคของไตและระบบทางเดินปัสสาวะ (3) หน้าที่ของไต (4) การเข้าถึงข้อมูลและบริการสุขภาพและการรู้เท่าทันสื่อ (5) กินอาหารเหมาะสม ออกกำลังกายสักหน่อย ห่างไกลไตเรื้อรัง (6) อาหารเสริมปลอดภัย (7) การจัดการเงื่อนไขทางสุขภาพของตนเองให้ห่างไกลโรคไตเรื้อรัง และขั้นตอนที่ 2 แนวทางการสร้างเสริมความสามารถการคัดกรองและการสื่อสารทางสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังด้วย 4 กิจกรรม ได้แก่ (1) กิจกรรมการค้นพบความจริง การฟังและการสนทนาเพื่อสร้างสัมพันธภาพและกำหนดเป้าหมายร่วมกัน (2) กิจกรรมการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ (3) กิจกรรมการตัดสินใจเลือกวิถีปฏิบัติที่เหมาะสม (4) กิจกรรมการสะท้อนกลับและการประเมินผล ข้อเสนอแนะของผลการวิจัยนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพให้แก่ อสม. พื้นที่อื่นๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกันเพื่อป้องกันโรคไตเรื้อรังในชุมชน ขณะที่สถานการณ์โรคไม่ติดต่อเรื้อรังยังเป็นประเด็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญในประเทศไทย

คำสำคัญ: อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน; การฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์; ความรอบรู้ด้านสุขภาพ; การป้องกันโรคไตเรื้อรัง

บทนำ

โรคไตเรื้อรัง (chronic kidney disease: CKD) เป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย สาเหตุของโรคไตเรื้อรังที่พบบ่อย เกิดจากโรคเบาหวาน และภาวะความดันโลหิตสูง โรคไตเรื้อรังระยะแรกมักไม่พบอาการผิดปกติทำให้ผู้ป่วยส่วนใหญ่ไม่ทราบ และตรวจพบเมื่อการดำเนินการของโรคเข้าสู่ภาวะไตเรื้อรังระยะสุดท้าย สถานการณ์ของโรคไตเรื้อรังกำลังเป็นปัญหาทางสุขภาพในระดับโลก ขณะที่ความชุกของโรคไตเรื้อรังในประเทศไทยนั้น มีผู้ป่วยไตวายเรื้อรังระยะสุดท้ายทั้งสิ้น 39,411 ราย และจากการประมาณการเกี่ยวกับจำนวนผู้ป่วยไตวายเรื้อรังได้ระบุว่า มีผู้ป่วยไตวายเรื้อรังระยะสุดท้ายในระบบเพิ่มเป็น 59,209 ราย ในปี พ.ศ. 2562 ข้อมูลดังกล่าว ทำให้สำนักงานประกันสุขภาพแห่งชาติต้องจัดสรรงบประมาณบำบัดทดแทนไตทั้งหมด 8,281,796,000 บาท⁽¹⁾ นอกเหนือจากโรคที่เกิดจากพฤติกรรม การดูแลตนเอง เช่น เบาหวานและความดันโลหิตสูงที่เป็นสาเหตุให้เกิดโรคไตเรื้อรังแล้วนั้น ภาวะอ้วนก็เป็นปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญ ประเทศสวีเดนทำการศึกษาระบาดวิทยาในประชากรอายุ 18-74 ปีพบว่า กลุ่มที่มีดัชนีมวลกายมากกว่า 25 กิโลกรัมต่อตารางเมตร มีความเสี่ยงต่อโรคไตเรื้อรังถึง 3 เท่าเมื่อเทียบกับกลุ่มที่มีดัชนีมวลกายน้อยกว่า 25 กิโลกรัมต่อตารางเมตร กลุ่มดัชนีมวลกายมากกว่า 30 กิโลกรัมต่อตารางเมตร ทั้งเพศชายและเพศหญิงจะเพิ่มความเสี่ยงเกิดโรคไตเรื้อรังมากขึ้นเป็น 4 เท่า⁽²⁾ นอกจากนี้การสูบบุหรี่ สารเคมีในบุหรี่จะไปทำลายเนื้อไตส่งผลให้การทำงานของไตลดลง ผู้สูบบุหรี่มากกว่า 20 มวนต่อวันและไม่มีโรคเบาหวานสามารถพบความเสี่ยงต่อโรคไตเรื้อรังในระยะต่อมา และการศึกษาผู้สูบบุหรี่มากกว่า 5 มวนต่อวันมีความสัมพันธ์ต่อการเพิ่มครีเอตินินในเลือดมากกว่า 0.3 มิลลิกรัมต่อมิลลิลิตร ร้อยละ 31 สารที่มีความเป็นพิษต่อไตทำให้เกิดโรคไตเรื้อรังแล้ว ยังทำให้แนวโน้มการเสียชีวิตด้วยโรคไตเรื้อรังเพิ่มขึ้นจากอัตราตายต่อแสนประชากร 14.24 เพิ่มเป็น 16.49 จาก พ.ศ. 2559 ถึง พ.ศ. 2563

ประมาณการมีผู้เสียชีวิตด้วยโรคไตเรื้อรังปีละ 10,000 คน⁽³⁾ จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมส่งผลโดยตรงต่อการเกิดโรคไตเรื้อรัง

จากปัญหาดังกล่าวส่งผลให้ระบบสุขภาพในปัจจุบันต้องปรับเปลี่ยนการบริการสุขภาพจากโรงพยาบาลมาสู่ชุมชน มุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่สาธารณสุขกับชุมชน⁽⁴⁾ ในการสร้างเสริมสุขภาพเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงบริการของประชาชน ทำให้งานสาธารณสุขมูลฐานเข้ามาเป็นกลยุทธ์หลักที่สำคัญในการลดช่องว่างระหว่างบุคคลากรทางสาธารณสุขและส่งเสริมให้ประชาชนมีบทบาทในการดูแลตนเองมากขึ้น ส่งผลให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นทางเชื่อมที่สำคัญของระบบบริการสุขภาพกับภาคประชาชน นำไปสู่การพัฒนาความเข้มแข็งให้กับระบบสุขภาพในชุมชน⁽⁵⁾ โดย อสม. คือบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกเป็นตัวแทนของประชาชนที่เข้ามาทำงานให้กับชุมชน มีบทบาทหน้าที่สำคัญในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agents) ด้านพฤติกรรมสุขภาพอนามัย การสื่อสารสาธารณสุข การแนะนำเผยแพร่ความรู้ การวางแผนและประสานกิจกรรมพัฒนาสาธารณสุข ตลอดจนให้บริการสาธารณสุขหรือบริการสุขภาพด้านต่าง ๆ โดย อสม. ซึ่งจะต้องเข้ารับการอบรมให้มีความรู้ ความเข้าใจด้านการงานเพื่อดูแลสุขภาพอนามัย ให้การบริการด้านสาธารณสุขครอบคลุมทั้งการส่งเสริมสุขภาพ การรักษาและฟื้นฟูสุขภาพ มีการทำงานทั้งโดยอิสระและร่วมมือกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่เพื่อนบ้าน ร่วมค้นหาปัญหา จัดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาสาธารณสุขในชุมชนของตนเอง⁽⁶⁾ โดยภารกิจสำคัญของ อสม. ที่มีความเกี่ยวข้องกับการควบคุมโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง คือ ทำหน้าที่ในการดูแลสุขภาพอนามัยเชิงรุก การตรวจคัดกรองกลุ่มเสี่ยง และผู้ป่วยโรคเรื้อรังในชุมชน รวมถึงเสริมสร้างสุขภาพที่ดีในชุมชน เพื่อควบคุมโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงบทบาทสำคัญของ อสม. ซึ่งถือเป็นผู้ที่ทำงานในระบบบริการสุขภาพ ช่วยดำเนินการให้ความรู้และสื่อสารให้คำแนะนำ

ด้านสุขภาพให้กับคนในชุมชนอย่างใกล้ชิด⁽⁷⁾ ทำให้ อสม. เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นแกนนำดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยการที่ อสม. จะสามารถส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังให้กับคนในชุมชนได้

ทั้งนี้ ความรู้ด้านสุขภาพ (health literacy) หมายถึง ความสามารถในการเข้าถึง มีความรู้ เข้าใจ และนำข้อมูลไปใช้ในการสื่อสารและตัดสินใจด้านสุขภาพได้อย่างเหมาะสม จึงต้องมีการสนับสนุนให้เกิดความรู้ด้านสุขภาพเพื่อสามารถส่งเสริมและดูแลสุขภาพของตนเองและชุมชนได้อย่างเหมาะสม การป้องกันโรคไตเรื้อรังในชุมชน จึงมี อสม. ที่เป็นแกนนำสุขภาพที่สำคัญจึงจำเป็นต้องมีความรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังเป็นอย่างดีด้วย อย่างไรก็ตามพบว่า มีงานวิจัยหลายชิ้นที่สนับสนุนว่า อสม. ส่วนใหญ่มีความรู้ด้านสุขภาพทั่วไปอยู่ในระดับปานกลาง ยังขาดทักษะในการอ่านและแปลความข้อมูลด้านสาธารณสุขจากสื่อสิ่งพิมพ์ ขาดความมั่นใจในการแนะนำและให้ความรู้แก่ผู้อื่น ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการให้ความรู้แก่ประชาชน⁽⁸⁾ และจากการศึกษาความรู้ด้านสุขภาพเกี่ยวกับโรคไตเรื้อรังของ อสม. กลับพบว่า อสม. หลายชุมชน มีความรู้ด้านสุขภาพเกี่ยวกับโรคไตเรื้อรังอย่างจำกัด เมื่อวิเคราะห์เป็นรายด้านตามองค์ประกอบของความรู้ด้านสุขภาพเกี่ยวกับโรคไตเรื้อรัง ยังชี้ให้เห็นว่าทักษะการสื่อสารสุขภาพ และทักษะการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศเป็นทักษะที่ อสม. มีปัญหามากที่สุด แม้ว่าพวกเขาจะได้เข้าร่วมอบรมในโปรแกรมการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพของในการป้องกันโรคไตเรื้อรังแล้วก็ตาม⁽⁹⁾

งานวิจัยในต่างประเทศได้กล่าวว่า การพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพต้องอาศัยการฉลาดรู้วิทยาศาสตร์ (scientific literacy) ที่หมายถึงการมีความรู้ความเข้าใจในแนวคิด หลักการ และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่ง

บุคคลใช้ในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล⁽¹⁰⁾ ซึ่งมีความสอดคล้องกับที่สภาวิจัยแห่งชาติสหรัฐอเมริกาเฝ้าว่าการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นความสามารถที่เกิดจากความรู้ความเข้าใจแนวคิดและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ สามารถนำไปใช้เพื่อดำเนินชีวิตในสังคมได้ ผู้มีการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์จะมีความสามารถในการตั้งคำถาม ค้นคว้าหาคำตอบจากจากหลักฐานที่เก็บรวบรวมได้ สามารถสื่อสาร รวมถึงความสามารถในการอ่านและเข้าใจบทความที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และวิเคราะห์ได้อย่างมีเหตุผล⁽¹¹⁾ อีกทั้งยังมีความสามารถในการเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้ากับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ได้อย่างมีวิจารณญาณ⁽¹¹⁾ เพื่อให้เกิดความชัดเจนเชิงประจักษ์^(12,13) จากการศึกษาที่ผ่านมาสนับสนุนว่าการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ไปพร้อมกันด้วย เนื่องจากความรู้ด้านสุขภาพเป็นส่วนหนึ่งของการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์^(14,15) ดังนั้นการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์พร้อมกับส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพ จึงเป็นแนวทางที่น่าสนใจที่จะนำมาใช้เป็นแนวคิดในการสร้างโปรแกรมที่เน้นกิจกรรมการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังให้กับ อสม. นอกเหนือไปจากการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพและการสื่อสารสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังที่เพียงพอแล้ว โปรแกรมยังเน้นการพัฒนาความสามารถในการคัดกรองเกี่ยวกับโรคไตเรื้อรังของ อสม. ก็ยังเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติหน้าของ อสม.^(16,17) ดังนั้น อสม. จึงควรได้รับการพัฒนาความสามารถในการคัดกรองโรคไตเรื้อรังด้วย เนื่องจากในปัจจุบันยังไม่สามารถสรุปแนวทางที่ดีที่สุดที่จะเป็นแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการคัดกรองโรคไม่ติดต่อเรื้อรังของ อสม. ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาแนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังที่มีประสิทธิภาพให้กับ อสม. จังหวัดนนทบุรี ซึ่งประโยชน์ของชุดโครงการวิจัยการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรค

ไตเรื้อรังของ อสม. จังหวัดนนทบุรี

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาโปรแกรม 2 โปรแกรม ได้แก่ โปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรัง และโปรแกรมการสร้างเสริมความสามารถการคัดกรองและการสื่อสารทางสุขภาพของ อสม. และเสนอแนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังต่อ อสม. จังหวัดนนทบุรี

วิธีการศึกษา

ชุดโครงการวิจัยการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังของ อสม. จังหวัดนนทบุรี เป็นงานวิจัยของเล่มชุดโครงการฯ หรือกล่าวในแบบย่อว่า “โครงการแม่บท” ที่อาศัยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาจากผลการวิจัยของโครงการย่อย 2 โครงการ โดยผ่านการพิจารณารับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากสาขาวิชาพยาบาลศาสตรมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เลขที่ 4/2566 ให้การรับรองวันที่ 31 มกราคม 2566 ถึงวันที่ 31 มกราคม 2567 แล้วทำการสังเคราะห์และตรวจสอบด้วยวิธีสามเส้า (triangulation) เพื่อลดอคติ เพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล แล้วจึงสรุปเป็นภาพรวมตามกรอบแนวคิดการวิจัยซึ่งมีประชากรในการวิจัย คือ อสม. จังหวัดนนทบุรี โดยกลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มอย่างง่ายตามเกณฑ์การคัดเลือกมีระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยหรือขอบเขตระยะเวลาดังแต่วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2565 ถึงวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังให้กับ อสม. จังหวัดนนทบุรี และเพื่อการบริหารจัดการงานวิจัยภายใต้โครงการแม่บท การศึกษาในครั้งนี้จึงมีขั้นตอนการดำเนินงานเพื่อบริหารจัดการและสังเคราะห์งานวิจัยย่อยทั้ง 2 โปรแกรม ดังนี้

1) การประชุมกลุ่มย่อย (focus group discussion) ของชุดโครงการ โดยจัดให้มีการประชุมกลุ่มย่อยของ

ชุดโครงการโดยทีมผู้วิจัย 3 คน และผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน เพื่อสังเคราะห์งานวิจัยย่อยทั้ง 2 โปรแกรม ได้แก่

โปรแกรมที่ 1 โปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้จำนวน 7 กิจกรรม เป็นการเรียนรู้เรื่อง (1) วิทยาศาสตร์คืออะไร (2) กายวิภาคของไตและระบบทางเดินปัสสาวะ (3) หน้าที่ของไต (4) การเข้าถึงข้อมูลและบริการสุขภาพ และการรู้เท่าทันสื่อ (5) กินอาหารเหมาะสม ออกกำลังกายสักหน่อย ห่างไกลไตเรื้อรัง และ (6) อาหารเสริมปลอดภัย

โปรแกรมที่ 2 โปรแกรมการสร้างเสริมความสามารถการคัดกรองและการสื่อสารทางสุขภาพของ อสม. ประกอบด้วยกิจกรรมจำนวน 4 กิจกรรม ได้แก่ (1) กิจกรรมการค้นพบความจริง ฟังและสนทนาเพื่อสร้างสัมพันธภาพและกำหนดเป้าหมายร่วมกัน (2) กิจกรรมการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ (3) กิจกรรมการตัดสินใจเลือกวิธีปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสม และ (4) กิจกรรมการสะท้อนกลับและการประเมินผล

การสังเคราะห์งานวิจัยเป็นการใช้คำถามกึ่งเชิง-โครงสร้างที่ประเมินความเหมาะสม และความสอดคล้องเกี่ยวข้องกับกิจกรรมหลักในโครงการวิจัยย่อยทั้ง 2 โปรแกรม วัตถุประสงค์เพื่อติดตามการดำเนินงานของโครงการวิจัยย่อยระหว่างผู้วิจัยในโครงการย่อยทั้ง 2 โปรแกรมระหว่างและหลังจากสิ้นสุดการดำเนินการ เพื่อช่วยให้การดำเนินงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขณะเดียวกันก็มีการนำเสนอผลการดำเนินการวิจัย และผลการศึกษาของโครงการวิจัยย่อยร่วมกับการให้ความเห็น ข้อเสนอแนะ และวิเคราะห์แลกเปลี่ยนกับทีมนักวิจัยทั้ง 2 โปรแกรมร่วมกัน เพื่อได้กิจกรรมหลักที่สำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการทั้ง 2 โปรแกรม

2) การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา⁽¹³⁾ ของข้อความหรือรายละเอียดที่สำคัญของผลการวิจัยของโครงการย่อยทั้ง 2 โปรแกรมทำได้โดยวิเคราะห์หรือค้นหาความสัมพันธ์ จากนั้นทำการ

ตีความเนื้อหาที่ให้ความหมายในเชิงนัยสำคัญ หรือการ
ศึกษาเชิงปรากฏการณ์ นำผลที่ได้ตรวจสอบด้วยวิธี
สามเส้า (triangulation) โดยให้ผู้วิจัยทุกคนเป็น
ผู้วิเคราะห์ นำมาพิจารณาผ่านผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อเพิ่มให้
ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ แล้วจึงสรุปเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับ
แนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการ
ป้องกันโรคไตเรื้อรังให้กับ อสม. ในจังหวัดนนทบุรี

ผลการศึกษา

ผลของกระบวนการพัฒนาโปรแกรมทั้ง 2 โปรแกรม ได้แก่ (1) โปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคติดเชื้อ และ (2) โปรแกรมการสร้างเสริมความสามารถการคัดกรองและการสื่อสารทางสุขภาพของ อสม.

จากการทบทวนกิจกรรมที่พัฒนาขึ้น ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นพ้องว่าเป็นกิจกรรมที่สามารถพัฒนาการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ ถึงแม้ว่าจะมีข้อจำกัดไม่สามารถพัฒนาได้ครอบคลุมทุกด้านของการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้แบบทดสอบการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นค่อนข้างยาก อีกทั้งยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความแตกต่างกันด้านอายุและระดับการศึกษา ทำให้ อสม. ที่ยังไม่เกิดความเชี่ยวชาญในสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์ดังกล่าว ไม่สามารถทำแบบทดสอบได้ทุกประเด็น แต่อย่างไรก็ตาม กิจกรรมดังกล่าวสามารถส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ในด้านที่สำคัญซึ่งเป็นสิ่งสำคัญพื้นฐานต่อการคิดวิเคราะห์ และการพัฒนาทักษะที่สำคัญของ อสม. ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 และส่งผลต่อความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคได้เป็นอย่างดี กิจกรรมสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และและ ความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคได้แก่

1) กิจกรรมเรียนรู้ที่ 1 วิทยาศาสตร์คืออะไร กิจกรรม
นี้ทำให้ อสม. เข้าใจหลักและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์
และสามารถ (1) อธิบายความหมายของวิทยาศาสตร์ได้

(2) จำแนกระหว่างสิ่งที่ เป็นวิทยาศาสตร์และ ไม่เป็น วิทยาศาสตร์ได้ (3) วิเคราะห์ถึง ความสำคัญและ ผลกระทบที่เกิดจาก วิทยาศาสตร์ต่อการดำรงชีวิตได้ (4) ใช้ ทักษะกระบวนการทาง วิทยาศาสตร์ที่สำคัญต่อการทำงาน ของ อสม. อันได้แก่ ทักษะการสังเกต การลง ความเห็น จากข้อมูล การใช้ตัวเลข การสื่อความหมายข้อมูล การ พยากรณ์ การกำหนดและควบคุมตัวแปร การตั้ง สมมุติฐาน และการตีความหมายข้อมูลและการลงข้อสรุป ในสถานการณ์ที่กำหนดให้ได้ (5) เสนอสมมุติฐานเพื่อ ใช้ในการอธิบายสถานการณ์ที่กำหนดให้ได้ (6) แยกแยะ ได้ว่าประเด็นปัญหาหรือคำถามใดสามารถตรวจสอบได้ ด้วยวิธีการทาง วิทยาศาสตร์ และ (7) ออกแบบตัวแปรต้น ตัวแปรตาม นำไปสู่การสำรวจตรวจทาง วิทยาศาสตร์ตาม สถานการณ์ที่กำหนดได้

2) กิจกรรมเรียนรู้ที่ 2 ภายวิภาคของไตและระบบทางเดินปัสสาวะ กิจกรรมนี้ช่วยให้ อสม. มีความรู้เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของไต

3) กิจกรรมเรียนรู้ที่ 3 หน้าที่ของไต กิจกรรมนี้ช่วยให้ อสม. สามารถ (1) นำความรู้เกี่ยวกับหน้าที่การทำงานของไตไปใช้อธิบายสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่การทำงานของไตได้สมเหตุสมผล (2) นำความรู้เกี่ยวกับหน้าที่การทำงานของไตไปใช้ในการแปลงข้อมูลที่นำเสนอในรูปแบบหนึ่งไปสู่รูปแบบอื่นตามสถานการณ์ที่กำหนดให้ได้ (3) นำความรู้เกี่ยวกับหน้าที่การทำงานของไตไปใช้วิเคราะห์และแปลความหมายข้อมูลทางวิทยาศาสตร์และลงข้อสรุปตามสถานการณ์ที่กำหนดให้ได้ และ (4) พยากรณ์การเปลี่ยนแปลงในเชิงวิทยาศาสตร์ตามสถานการณ์ที่กำหนดให้ โดยใช้ความเป็นเหตุเป็นผลที่เป็นไปได้

4) กิจกรรมเรียนรู้ที่ 4 การเข้าถึงข้อมูลและบริการสุขภาพ และการรู้เท่าทันสื่อ กิจกรรมนี้ช่วยให้ อสม. สามารถ (1) ค้นหาข้อมูลและบริการสาเหตุของการเกิดโรคได้จริงที่ถูกต้องตรงกับความต้องการของตนเองได้ และ (2) เปรียบเทียบและตรวจสอบข้อมูลและแหล่งบริการในเรื่องเดียวกัน จากหลายๆ แหล่งได้

5) กิจกรรมเรียนรู้ที่ 5 กินอาหารเหมาะสม ออกกำลังกาย สักหน่อย ห้างไกลไต่เรือร้ง กิจกรรมนี้ช่วยให้ อสม. สามารถ (1) วิเคราะห์และแปลความหมายข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ และลงข้อสรุปเกี่ยวกับโภชนาการอาหาร 5 หมู่ เครื่องปรุงที่มีโซเดียมเป็นองค์ประกอบ สามารถเลือกอาหารที่เหมาะสมกับเพื่อนของตนเองได้ (2) บอกเล่าเรื่องราวสุขภาพของตนเองให้ผู้อื่นเข้าใจได้ (3) ชักถามพูดคุยแลกเปลี่ยน เพื่อให้ได้รับข้อมูลเรื่องการป้องกันโรคไตเรื้อรังตามสถานการณ์ที่กำหนดให้ได้ และ (4) พูดสื่อสารโน้มน้าวให้เพื่อนของตนเองเห็นความสำคัญของการออกกำลังกายและเสนอแนะการออกกำลังกายที่ถูกต้องให้กับเพื่อนของตนเองได้อย่างมีเหตุผล

6) กิจกรรมเรียนรู้ที่ 6 อาหารเสริมปลอดภัย กิจกรรมนี้ช่วยให้ อสม. สามารถ (1) ระบุนิยามพื้นฐาน ประจักษ์พยานและเหตุผลในเรื่องที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ให้เหตุผลพร้อมประจักษ์พยาน ตามสถานการณ์ที่กำหนดให้ได้ (2) ประเมินข้อโต้แย้งทางวิทยาศาสตร์และประจักษ์พยานจากแหล่งที่มาที่หลากหลาย เพื่อใช้ในการตอบคำถามในสถานการณ์ที่กำหนดให้ได้ และ (3) แสดงทางเลือกที่เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมหรือชุมชน เกี่ยวกับโฆษณาถึงเข้าในการรักษาโรคไตอย่างมีเหตุผลก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อ และปฏิบัติตามได้

7) กิจกรรมเรียนรู้ที่ 7 การจัดการเงื่อนไขทางสุขภาพของตนเองให้ห่างไกลโรคไตเรื้อรัง กิจกรรมนี้ช่วยให้ อสม. สามารถวางแผนการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันโรคไตเรื้อรังของตนเองได้

ผลการศึกษากิจกรรมทั้ง 7 กิจกรรม ไม่ส่งผลต่อการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ทุกด้าน แต่ส่งผลการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์จากระดับต่ำเป็นระดับปานกลางใน 3 ด้าน และมีพัฒนาการอยู่ในระดับสูงและปานกลางตามลำดับ ดังนี้ (1) สมรรถนะการอธิบายถึงศักยภาพของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถนำไปใช้เพื่อการให้ข้อมูลและสื่อสารอย่างมีหลักการ และส่งผลด้าน (2) สมรรถนะในการแปลงข้อมูลที่น่าเสนอในรูปแบบหนึ่งไปสู่อารมณ์รูปแบบอื่น ซึ่งเป็นสมรรถนะการแปลความหมายข้อมูลและใช้

ประจักษ์พยานทางวิทยาศาสตร์ รวมถึงการบันทึกข้อสรุป ซึ่งเป็นอีกหนึ่งสมรรถนะย่อยของการแปลความหมายข้อมูลและการใช้ประจักษ์พยานในเชิงวิทยาศาสตร์ และยังพบว่า อสม. มีความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังสูงเพิ่มขึ้นจากระดับต่ำเป็นระดับปานกลางเช่นกัน ถึงแม้จะพบการเปลี่ยนแปลงที่มีข้อจำกัดในการพัฒนาการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพของ อสม. ที่มีความแตกต่างด้านอายุค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตามข้อค้นพบดังกล่าว นับเป็นจุดเริ่มต้นที่สะท้อนให้เห็นว่า โปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรัง ช่วยส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ให้ อสม. กลุ่มตัวอย่างได้ขึ้นอย่างชัดเจน

หลังจาก อสม. เข้าร่วมโปรแกรมที่ 1 โปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรัง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ อสม. มีการพัฒนาการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์การแปลความหมายข้อมูลและการใช้ประจักษ์พยานในเชิงวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับโรคไตเรื้อรังและการป้องกันโรคไตเรื้อรัง อสม. ได้เข้าสู่โปรแกรมที่ 2 คือโปรแกรมการสร้างเสริมความสามารถการคัดกรองและการสื่อสารทางสุขภาพของ อสม. ซึ่งมีการอภิปรายกันถึงลักษณะของกิจกรรมที่เป็นการต่อยอดจากการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์สามารถนำทักษะสำคัญจากกระบวนการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรัง มาใช้ในการฝึกเพื่อการวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ สามารถให้การดูแลและแนะนำคนในชุมชนเพื่อให้สามารถดูแลตนเองในการป้องกันโรคไตเรื้อรังได้ และพบว่ากิจกรรมสำคัญที่พัฒนาขึ้นในโปรแกรมดังกล่าวส่งผลต่อ อสม. ที่ผ่านเข้าร่วมโปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรัง โดยพบว่า อสม. กลุ่มดังกล่าวมีความสามารถในการคัดกรอง และการสื่อสารทางสุขภาพเพื่อการป้องกันโรคไตเรื้อรังในชุมชนได้ และมีความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกัน

โรคไตเรื้อรังดีขึ้น⁽¹⁶⁾ โดยกิจกรรมที่สำคัญดังกล่าว ได้แก่

1) กิจกรรมการค้นพบความจริง ฟังและสนทนาเพื่อสร้างสัมพันธภาพและกำหนดเป้าหมายร่วมกัน กิจกรรมนี้ช่วยให้ อสม. เข้าใจบทบาทตนเอง และทราบจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติหน้าที่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นจากการวิเคราะห์กรณีศึกษา การอภิปรายกลุ่ม กิจกรรมการฝึกทักษะการป้องกันโรคไตเรื้อรังโดยการจัดสถานการณ์การเรียนรู้ 4 สถานี อสม. สามารถนำความรู้ ความเข้าใจ การฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ นำมาวิเคราะห์กรณีศึกษาได้อย่างมีหลักการ

2) กิจกรรมการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ กิจกรรมนี้ช่วยทบทวนความรู้และความเข้าใจของ และกระบวนการคิดทางวิทยาศาสตร์ของ อสม. ทำให้สามารถคิดอย่างมีวิจารณญาณในการส่งต่อข้อมูลให้แก่บุคคลอื่นจากกิจกรรมเพื่อวางแผนแก้ปัญหา ประกอบด้วยกิจกรรมอภิปรายกลุ่ม ได้แก่ เรื่องการนำความรู้และทักษะไปประยุกต์ใช้ และสาธิตการคัดกรองและการสื่อสารทางสุขภาพป้องกันโรคไตเรื้อรัง

3) กิจกรรมการตัดสินใจเลือกวิธีปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสม กิจกรรมนี้ช่วยให้ อสม. มีความความสามารถจากการฝึกการตรวจคัดกรอง และสื่อสารทางสุขภาพของ อสม. และผู้วิจัยเป็นผู้ประเมินความสามารถและให้คำปรึกษา แนะนำเพื่อให้เกิดความมั่นใจจากการได้ทดลองปฏิบัติโดยมีผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ให้คำแนะนำ

4) กิจกรรมการสะท้อนกลับและการประเมินผล กิจกรรมนี้ช่วยให้ อสม. มีทักษะในการคัดกรองและการสื่อสารสุขภาพเพื่อป้องกันโรคไตเรื้อรัง โดยกิจกรรมการอภิปรายกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และมีประสบการณ์ ใช้กระบวนการวิเคราะห์ ใช้เหตุผลและหลักการทางวิทยาศาสตร์เพื่ออธิบายและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ อันเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ

กิจกรรมทั้ง 4 กิจกรรมดังกล่าว เป็นกิจกรรมที่จัดหลังจากการพัฒนาการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ ที่ อสม. มีการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะสำคัญจากกระบวนการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพ

สำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรัง มาใช้ในการฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดทักษะที่สำคัญซึ่งเป็นสมรรถนะหลักของ อสม. ในด้านการคัดกรองและการสื่อสารทางสุขภาพที่ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของ อสม. ถึงแม้ว่าจะยังไม่มั่นใจมากนักในการแนะนำให้ความรู้แก่เพื่อนบ้านหรือประชาชนเกี่ยวกับการป้องกันโรคไตเรื้อรัง แต่ก็พบว่าจากการเข้าร่วมกิจกรรม อสม. มีกระบวนการคิดวิเคราะห์ที่ความชัดเจนและสอดคล้องกับการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับความเข้าใจในกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคไตเรื้อรัง อีกทั้งยังพบว่า ความรอบรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังของ อสม. สูงขึ้นอย่างชัดเจน

2. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ได้แก่ การเสนอแนวทางการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังต่อ อสม. ในจังหวัดนนทบุรี

ผลการศึกษาพบว่า อสม. ที่เข้าร่วมโปรแกรมทั้ง 2 โปรแกรม ได้แก่ โปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรัง และโปรแกรมการสร้างเสริมความสามารถการคัดกรองและการสื่อสารทางสุขภาพ มีความเข้าใจในหลักการทางวิทยาศาสตร์พื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับโรคไตเรื้อรังดีขึ้น ซึ่งโปรแกรมนี้นี้ได้ช่วยให้ อสม. มีความเข้าใจในกายวิภาคและสรีรวิทยาของไต การทำงานของไต และปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เกิดโรคไตเรื้อรัง โดยการนำเสนอเนื้อหาที่เข้าใจง่ายและมีการยกตัวอย่างในชีวิตจริง นอกจากนี้โปรแกรมยังได้จัดกิจกรรมที่ช่วยให้ อสม. ได้ฝึกวิเคราะห์ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับโรคไตเรื้อรัง เช่น การอ่านผลตรวจปัสสาวะ การแปลผลการตรวจเลือด และการประเมินความเสี่ยงของบุคคล ผลการศึกษาที่ได้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโปรแกรม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความเข้าใจในหลักการทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับโรคไตเรื้อรัง และเพิ่มความมั่นใจในการสื่อสารข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้องแก่สมาชิกในชุมชน แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาการฉลาดรู้ด้านวิทยาศาสตร์สามารถช่วยให้บุคลากรทางการแพทย์

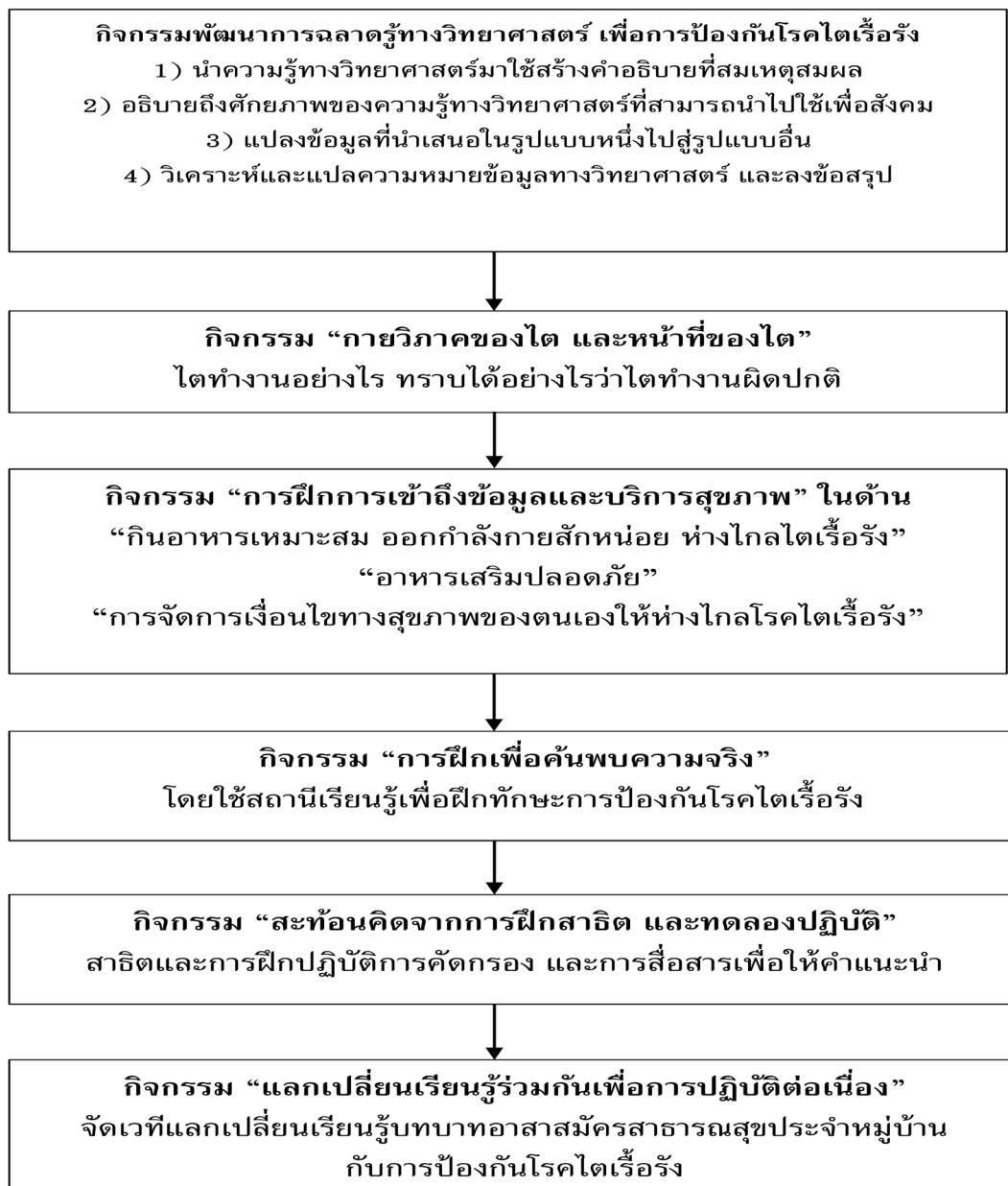
มีความเข้าใจในข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่ซับซ้อนได้ดีขึ้น และสามารถสื่อสารข้อมูลเหล่านั้นแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสรุปเป็นแนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังต่อ อสม. ในจังหวัดนนทบุรี

แนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังของ อสม. จังหวัดนนทบุรี ดังภาพที่ 1

วิจารณ์

การวิจัยนี้เป็นการสังเคราะห์ผลของโปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพ⁽¹⁸⁾ สำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังของ อสม. จังหวัดนนทบุรี จากโครงการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง การพัฒนาโปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรัง

ภาพที่ 1 แนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดนนทบุรี

ของ อสม. จังหวัดนนทบุรี และจากโครงการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง ผลของโปรแกรมการสร้างเสริมความสามารถ การคัดกรองและการสื่อสารทางสุขภาพของ อสม. ในการป้องกันโรคไตเรื้อรัง โดยการสังเคราะห์ผลของ โปรแกรมฯ ทั้งสองทำให้ได้แนวทางการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังให้กับ อสม. ในจังหวัดนนทบุรี

ผลการศึกษาพบว่า การส่งเสริมความเข้าใจในหลักการทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับโรคไตเรื้อรัง และเพิ่มความมั่นใจในการสื่อสารข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้อง แก่ อสม. ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาจากงานวิจัยอื่นๆ ที่แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาการฉลาดรู้ด้านวิทยาศาสตร์ สามารถช่วยให้บุคลากรทางด้านสุขภาพมีความเข้าใจในข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่ซับซ้อนได้ดีขึ้น และสามารถสื่อสารข้อมูลเหล่านั้นแก่ผู้ป่วยหรือประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความแตกต่างในด้านอายุและระดับการศึกษา และยังไม่มียุทธศาสตร์ที่พัฒนาการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์กับ อสม. แตกต่างจากผลของการพัฒนาการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2⁽¹⁹⁾ ที่พบความแตกต่างของการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงเดียวกันและถือเป็นกลุ่มที่ได้รับการพัฒนาการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์เบื้องต้นอย่างสม่ำเสมอ ทำให้มีความคุ้นเคยกับการใช้สมรรถนะทางวิทยาศาสตร์มากกว่า อสม. ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยนี้ จึงส่งผลต่อการผลการเปลี่ยนแปลงที่ครอบคลุมองค์ประกอบด้านการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์แต่อย่างใดก็ตามการศึกษาในครั้งนี้พบว่าโปรแกรมการสร้างเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังสามารถพัฒนาการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์บางด้านเพิ่มขึ้น และสามารถสะท้อนถึงความรอบรู้ด้านสุขภาพของ อสม. สำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรัง⁽¹⁷⁾ ตามกรอบแนวคิดความรอบรู้ด้านสุขภาพ⁽¹⁸⁾ ได้แก่ (1) ความรู้ความเข้าใจ (2) การเข้าถึงข้อมูลสุขภาพและบริการสุขภาพ (3) การรู้เท่าทันสื่อและ

สารสนเทศ (4) ทักษะการสื่อสาร (5) การตัดสินใจเลือกปฏิบัติที่ถูกต้อง และ (6) การจัดการเงื่อนไขทางสุขภาพของตนเอง

หลังจากได้รับการพัฒนาการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันการโรคไตเรื้อรัง จากกิจกรรมการให้ความรู้เพื่อให้ อสม. เข้าใจเกี่ยวกับโรคไตเรื้อรัง สาเหตุ และภาวะแทรกซ้อนที่อาจเกิดขึ้นได้ รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเสื่อมของไตเร็วขึ้น และจากการปูพื้นด้านความรู้เกี่ยวกับไตเรื้อรังและหลักการ และกระบวนการด้านวิทยาศาสตร์ จึงเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะที่สำคัญของ อสม. คือความสามารถการคัดกรองและการสื่อสารทางสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรัง จากกิจกรรมที่สนับสนุนให้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เกิดการค้นพบข้อเท็จจริงและมีการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยการวางแผนแก้ปัญหา กิจกรรมการอภิปรายกลุ่ม การนำความรู้และทักษะไปประยุกต์ใช้ และสาธิตการคัดกรองและการสื่อสารสุขภาพ กิจกรรมที่สนับสนุน ได้แก่ การตัดสินใจเลือกวิธีปฏิบัติ กิจกรรมที่เหมาะสม ลงมือปฏิบัติ และผู้วิจัยให้คำปรึกษา และคำแนะนำ เพื่อให้เกิดความมั่นใจสอดคล้องกับที่การศึกษาที่พบว่า อสม. ยังมีปัญหาเรื่องขาดความมั่นใจในการแนะนำให้ความรู้แก่เพื่อนบ้านหรือประชาชน⁽⁸⁾ เรื่องการสะท้อนกลับและการประเมินผล ดังนั้นการอภิปรายกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และประสบการณ์ ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จเพื่อการคงไว้ซึ่งการปฏิบัติที่มีคุณค่าเพิ่มความรู้และทักษะในการคัดกรองและการสื่อสารสุขภาพเพื่อป้องกันโรคไตเรื้อรัง อสม. ที่ได้แสดงความคิดเห็นจากสถานการณ์ที่ผู้วิจัยกำหนดให้ ทำให้เกิดความมั่นใจในการสื่อสารกับคนรอบข้างเกี่ยวกับการป้องกันไตเรื้อรัง ซึ่งจะทำให้ อสม. มีความมั่นใจในการสื่อสารทางสุขภาพให้แก่ผู้อื่นมากขึ้น สอดคล้องกับผลของการศึกษาเพื่อลดปัญหาการสื่อสารทางสุขภาพของ อสม. จะต้องสนับสนุนให้ อสม. มีความมั่นใจในการสื่อสารมากขึ้น⁽²¹⁾ ลดปัญหาด้านการสื่อสารข้อมูลสุขภาพที่เป็นบทบาทหนึ่งของ อสม.

การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังของ อสม. จังหวัดนนทบุรี เมื่อวิเคราะห์กิจกรรมจากโปรแกรมทั้ง 2 โปรแกรมที่ อสม. เข้าร่วมกิจกรรม พบว่ากิจกรรมที่ผู้เข้าร่วมโปรแกรมได้รับ เริ่มต้นจากการทำให้มีความเข้าใจในหลักการและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคไตเรื้อรัง ได้แก่ สาเหตุ กลไกการเกิดโรค และปัจจัยเสี่ยง พัฒนาให้รู้ช่องทางการเข้าถึงข้อมูล การปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันการเกิดโรคไตเรื้อรัง จากนั้นจึงพัฒนาทักษะที่สามารถนำไปใช้เพื่อส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค ได้แก่ โดยใช้สถานี่เรียนรู้เพื่อฝึกทักษะการป้องกันโรคไตเรื้อรัง สาธิตและการฝึกปฏิบัติการคัดกรอง และการสื่อสารเพื่อให้คำแนะนำ การคัดกรองเพื่อป้องกันการเกิดโรค และทักษะการสื่อสารสุขภาพเพื่อป้องกันโรคไตเรื้อรัง ทั้งนี้เพื่อสามารถตัดสินใจเลือกวิธีปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสม ลงมือปฏิบัติ และผู้วิจัยให้คำปรึกษาและคำแนะนำเพื่อให้เกิดความมั่นใจสอดคล้องกับการศึกษาของประภัสสร และคณะ ที่พบว่า อสม. ยังมีปัญหาเรื่องขาดความมั่นใจในการแนะนำให้ความรู้ แก่เพื่อนบ้านหรือประชาชน⁽⁸⁾ และระยะที่ 4 เรื่องการสะท้อนกลับและการประเมินผล เป็นการอภิปรายกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และประสบการณ์ และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ เพื่อการคงไว้ซึ่งการปฏิบัติที่มีคุณค่า เพิ่มความรู้และทักษะในการคัดกรองและการสื่อสารสุขภาพเพื่อป้องกันโรคไตเรื้อรังของ อสม. ที่ได้แสดงความเห็นจากสถานการณ์ที่ผู้วิจัยกำหนดให้ ทำให้เกิดความมั่นใจในการสื่อสารกับคนรอบข้างเกี่ยวกับการป้องกันไตเรื้อรัง ซึ่งจะทำให้ อสม. มีความมั่นใจในการสื่อสารทางสุขภาพให้แก่ผู้อื่นมากขึ้น สอดคล้องกับผลของการศึกษาเพื่อลดปัญหาการสื่อสารทางสุขภาพของ อสม. จะต้องสนับสนุนให้ อสม. มีความมั่นใจในการสื่อสารมากขึ้น⁽¹³⁾ ลดปัญหาด้านการสื่อสารข้อมูลสุขภาพที่เป็นบทบาทหนึ่งของ อสม. และพบจากการศึกษาว่าปัญหาที่พบส่วนใหญ่ในการปฏิบัติหน้าที่ของ อสม. เป็นประเด็นเรื่องของการสื่อสารข้อมูลสุขภาพ⁽⁷⁾

ดังนั้นแนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันโรคไตเรื้อรังของ อสม. จังหวัดนนทบุรีที่นำเสนอจากการวิเคราะห์ 2 โปรแกรมดังกล่าวสามารถสร้างเสริมความสามารถการคัดกรองและการสื่อสารทางสุขภาพของ อสม. ในการป้องกันโรคไตเรื้อรังต่อไป ซึ่งจะเป็นโปรแกรมที่มุ่งเน้นการฝึกปฏิบัติในการคัดกรองและการสื่อสารทางสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรัง ในโปรแกรมฯ นี้ จะช่วยเติมเต็มให้ อสม. ได้นำทั้งการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพ⁽¹⁸⁾ สำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังที่ถือเป็นทักษะทางปัญญามาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่สอดคล้องกับการทำงานจริงนั่นเอง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. การพัฒนาสมรรถนะของ อสม. ควรสอดแทรกกิจกรรมเพื่อพัฒนาการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ ร่วมกับการพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด
2. สามารถนำแนวทางที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับโรคเรื้อรังอื่นๆ เพื่อเพิ่มความสามารถของ อสม. ในการดูแลสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. สามารถกำหนดเป็นนโยบาย เพื่อให้แต่ละชุมชนได้มีโอกาสนำโปรแกรมดังกล่าวไปใช้เพื่อพัฒนาศักยภาพของ อสม.

ข้อจำกัดการวิจัย

1. อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมต้องสามารถอ่านออก เขียนได้ในระดับดี และต้องมีทักษะในการบวก ลบ พื้นฐานเพื่อใช้ในการทำแบบทดสอบการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ และแบบทดสอบความรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังในด้านความรู้ และทักษะทางปัญญา
2. แบบทดสอบการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ และแบบทดสอบความรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังในด้านความรู้และทักษะทางปัญญาค่อนข้างยากสำหรับ อสม. กลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากภาษาที่ใช้ในแบบทดสอบ และ

การไม่ชอบอ่านข้อสอบยาว ๆ

3. การติดตามประเมินความต่อเนื่องและความคงอยู่ของกิจกรรม รวมถึงระบบการพัฒนาทักษะทั้งด้านความสามารถในการคัดกรองและความสามารถในการสื่อสารด้านสุขภาพ ให้เกิดแก่ อสม. ยังไม่สามารถทำได้ เนื่องจากงานวิจัยมีระยะเวลาที่จำกัด อีกทั้ง อสม. ก็มีเวลาจำกัดในการให้ผู้วิจัยติดตาม

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาโปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังของ อสม. ในจังหวัดนนทบุรี ได้รับทุนสนับสนุนจากทุนอุดหนุนการวิจัยวิชาการ (เพื่อเสริมสร้างศักยภาพการวิจัย) ประจำปี 2564 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช คณะผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง และขอขอบคุณ อสม. ทุกท่านที่เข้าร่วมการศึกษาในครั้งนี้จนทำให้ผลการศึกษาประสบผลสำเร็จสามารถนำไปเผยแพร่เพื่อพัฒนาระบบงานบริการสุขภาพให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

1. สมาคมโรคไตแห่งประเทศไทย. คำแนะนำสำหรับการดูแลผู้ป่วยโรคไตเรื้อรังก่อนการบำบัดทดแทนไต พ.ศ. 2565. กรุงเทพมหานคร: ศรีเมืองการพิมพ์; 2565.
2. Memarian E, Nilsson PM, Zia I, Christensson A, Engström G. The risk of chronic kidney disease in relation to anthropometric measures of obesity: a Swedish cohort study. BMC Nephrol 2021;22:330.
3. Heimbürger O, Qureshi AR, Barany P, Lindholm B, Stenvinkel P. Smoking habit as a risk amplifier in chronic kidney disease patients. Clin J Am Soc Nephrol 2020;15(5):723-32.
4. กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือการจัดการโรคไตเรื้อรังสำหรับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.). นนทบุรี: สำนักโรคไม่ติดต่อ กรมควบคุมโรค; มปป.
5. ลือชัย ศรีเงินยวง, ศุภลักษณ์ เลิศมนโรจน์, ยงยุทธ พงษ์-สุภาพ. พัฒนาการและข้อเสนอทศวรรษที่สี่การสาธารณสุขมูลฐานไทย [อินเทอร์เน็ต]. 2552 [สืบค้นเมื่อ 2 มี.ค. 2021]. แหล่งข้อมูล: <https://repository.li.mahidol.ac.th/handle/123456789/55120>
6. พีระพล ศิริไพบูลย์. แนวทางการพัฒนาบทบาทอาสาสมัครสาธารณสุขต่องานสาธารณสุขมูลฐานกรณีศึกษา เขตพญาไท. วารสารวิทยบริการ 2553;21(2):30-44.
7. Primary Health Care Division, Ministry of Public Health. Health volunteers [Internet]. 2019 [cited 2021 Mar 2]. Available from: <http://www.thaiphc.net/new2020/content/1>.
8. ประภัสสร งามแสงใส, ปติรดา ศรีสัยน, สุวรรณ ภัทร-เบญจพล. กรณีศึกษาความฉลาดทางสุขภาพของอาสาสมัครประจำหมู่บ้าน. วารสารเภสัชศาสตร์อีสาน 2557;9(เล่มพิเศษ):82-7.
9. จิตร มงคลมะไฟ, วิลาวัณย์ อาธิเวช, วราทิพย์ แก่นการ. ประสิทธิภาพของรูปแบบการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในการป้องกันโรคไตเรื้อรังในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ 2563;38(3):70-9.
10. National Research Council. National science education standards. Washington, DC: National Academy Press; 1996.
11. OECD. PISA 2015 results (Volume II): Policies and practices for successful schools. Paris: OECD; 2016.
12. Millar R, Osborne J. Beyond 2000: Science education for the future. London: King's College; 1998.
13. Grace M, Bay JL. Developing a pedagogy to support science for health literacy. Asia Pac Forum Sci Learn Teach 2011;12(2):1-13.
14. Evans KR, Lewis MJ, Hudson SV. The role of health literacy on African American and Hispanic/Latino perspectives on cancer clinical trials. J Cancer Educ 2012;29:299-305.

15. Bay JL, Vickers MH, Mora HA, Sloboda DM, Morton SM. Adolescents as agents of healthful change through scientific literacy development: A school-university partnership program in New Zealand. *Int J STEM Educ* 2017;4(15):1-20.
16. นภาพัญญ์ จันทขัมมา, ทรงพล ผดุงพัฒนากุล, พัทยา แก้ว-สาร. ผลของโปรแกรมการสร้างเสริมความสามารถการคัดกรองและการสื่อสารทางสุขภาพของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในการป้องกันโรคไตเรื้อรัง. *วารสารวิจัยสุขภาพและการพยาบาล* 2567;40(2):113-23.
17. ทรงพล ผดุงพัฒนากุล, นภาพัญญ์ จันทขัมมา, ดวงเดือน สุวรรณจินดา. ผลของโปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในจังหวัดนนทบุรี. *วารสารหน่วยวิจัยวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี-และสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้* 2567;15(1):76-95.
18. Nutbeam D. The evolving concept of health literacy. *Soc Sci Med* 2008;67(12):2072-8.
19. จำเนียร จวงตระกูล, นวสันต์ วงศ์ประสิทธิ์. การวิเคราะห์เนื้อหาในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ. *วารสารสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย* 2562;6(2):148-60.
20. Wattanasupinyo N, Sangpradit T. Enhancing scientific literacy of eighth grade students through the learning model based on project-based learning and socio-scientific issues. *Srinakharinwirot Science Journal* 2021;37(2):29-43.
21. บำรุง วงษ์นิ่ม. การพัฒนาสมรรถนะด้านการสื่อสารสุขภาพของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายสุขภาพอำเภอท่าม่วง. *วารสารโรงพยาบาลสิงห์บุรี* 2565;31(2):54-67.

**Health Literacy Promoting Guideline for Chronic Kidney Disease Prevention
among Village Health Volunteers in Nonthaburi Province**

Songpon Phadungphatthanakoon, Ed.D. (Science Education)*; Napaphen Jantacumma, Dr.PH. (Public Health Nursing)**; Duongdearn Suwanjinda, Ph.D.* (Science & Technology Education)

* School of Educational Studies, Sukhothai Thammathirat Open University; ** School of Nursing, Sukhothai Thammathirat Open University, Thailand

Journal of Health Science of Thailand 2026;35(Suppl 1):S81-S93.

Corresponding author: Napaphen Jantacumma, Email: Napaphen.jan@stou.ac.th

Abstract: This research project aimed to examine the development process of two programs: a scientific literacy and health literacy enhancement program for the prevention of chronic kidney disease (CKD), and a capacity-building program to strengthen screening skills and health communication among village health volunteers (VHVs). This study also sought to propose practical guidelines for promoting health literacy in CKD prevention among VHVs. A qualitative research design was employed, with data collected through semi-structured focus group discussions with VHVs and analyzed using content analysis. The findings revealed two major guidelines for enhancing health literacy for CKD prevention among VHVs. The first guideline involved promoting changes in scientific literacy and health literacy through seven learning activities: (1) understanding the nature of science, (2) kidney and urinary system anatomy, (3) kidney functions, (4) accessing health information and services and media literacy, (5) healthy eating and physical activity for CKD prevention, (6) safe use of dietary supplements, and (7) self-management of health conditions to reduce CKD risk. The second guideline focused on strengthening screening competency and health communication skills through four activities: (1) discovering truths through active listening, dialogue, relationship building, and shared goal setting; (2) critical reflection; (3) making appropriate decisions regarding health practices; and (4) feedback and evaluation. The findings suggested that these guidelines might be applied to enhance health literacy among VHVs in other areas with similar contexts to support chronic kidney disease prevention in the community, especially while non-communicable diseases remain a significant public health concern in Thailand.

Keywords: village health volunteers; science literacy; health literacy; chronic kidney disease prevention